

Kiesraad

Jaarverslag 2023

*Stembureau waterschaps- en provinciale statenverkiezingen
Foto: Martijn Beekman, Kiesraad*

Inhoudsopgave

	Voorwoord	3		
01	Organisatie	5	05	Beroepszaken, klachten en Woo-verzoeken 27
02	Verkiezingen	12	06	Kennis & communicatie 29
03	Onderzoeken en adviezen	21	07	Samenwerkingen 33
04	Registraties partijnamen en benoemingen	26	08	Financiën 35

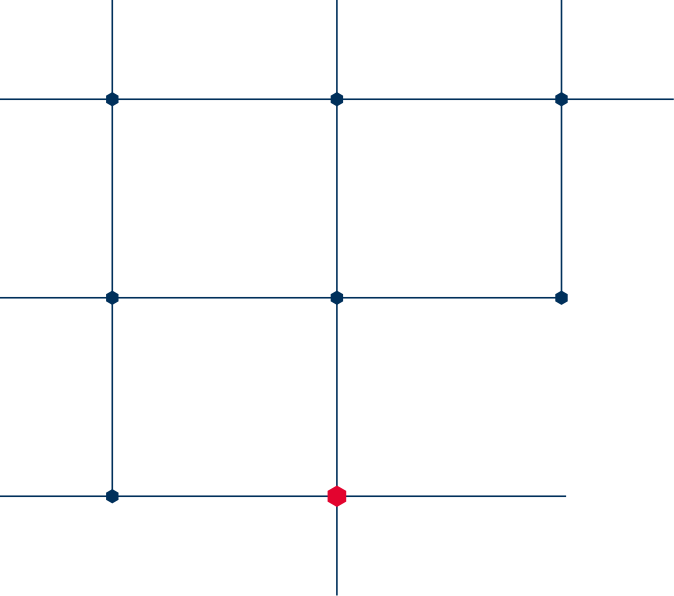

Voorwoord

Met verkiezingen voor provinciale staten, waterschappen, eilandsraden op Bonaire, Sint Eustatius en Saba, kiescolleges voor de Eerste Kamer, de Eerste Kamer en de Tweede Kamer, was 2023 een zeer druk verkiezingsjaar. De Kiesraad constateert dat er bij deze verkiezingen een zorgvuldig proces is doorlopen van tellingen, hertellingen en controles op het telproces. Wel werd duidelijk dat de uitvoering – mede door de nieuwe regelgeving – bij vooral de gemeenten veel inzet, tijd en energie kostte, met name in maart toen twee verkiezingen tegelijkertijd werden gehouden. Onze dank gaat uit naar alle medewerkers en vrijwilligers die hebben bijgedragen aan een goed verloop van de verkiezingen. Uit de evaluaties komen een aantal belangrijke verbeterpunten naar voren voor de korte en langere termijn.

Op 1 januari 2023 ging de Wet nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen in. Doel van deze wet is om de procedure van uitslagvaststelling transparanter en beter controleerbaar te maken. Deze nieuwe procedure heeft gevolgen voor het telproces bij de verkiezingen en ook voor de werkzaamheden van de Kiesraad. De Kiesraad stelde daartoe controleprotocollen op voor de verkiezingen. Als centraal stembureau voerde de Kiesraad dit jaar op basis van de nieuwe wetgeving en het controleprotocol voor het eerst extra controles uit bij de uitslagvaststelling van de Tweede Kamerverkiezing.

In het voorjaar van 2023 heeft de Kiesraad besloten om het contract met de leverancier van het digitaal hulpmiddel verkiezingen te ontbinden. Om continuïteit te borgen is de Kiesraad een nieuw ontwikkeltraject gestart om over enkele jaren te komen tot verbeterde software ter vervanging van de huidige Ondersteunende Software Verkiezingen (OSV2020). Deze software wordt gebruikt bij het opstellen en indienen van de kandidatenlijsten door politieke partijen en het vaststellen van de verkiezingsuitslag.

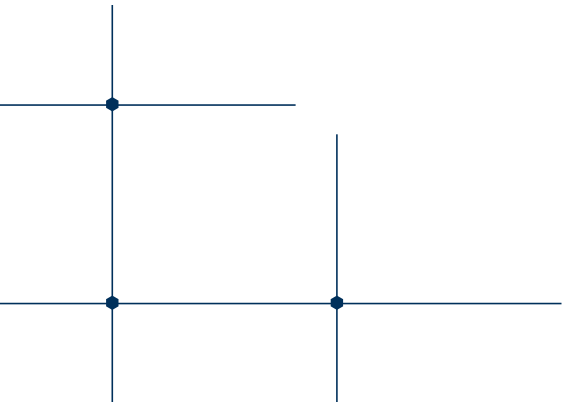

In de samenstelling van de Kiesraad waren enkele wijzigingen. Ronald Prins nam afscheid van de raad. We verwelkomden Herbert Bos, hoogleraar beveiliging van computersystemen aan de Vrije Universiteit Amsterdam, als nieuw lid van de Kiesraad. Aat de Jonge legde in september tijdelijk zijn taken neer. Per 1 januari 2024 heeft hij de raad verlaten en is de werving gestart voor een nieuw lid.

Het bureau van de Kiesraad nam – na jarenlange betrokkenheid – afscheid van secretaris-directeur Pamela Young en de interim plaatsvervanger, Luc Donners, die tevens de transitie van de Kiesraad heeft begeleid. De Kiesraad is hen veel dank verschuldigd voor hun inzet voor de raad en de medewerkers. Onder leiding van de nieuwe directie, secretaris-directeur Hans Klok en plaatsvervangend secretaris-directeur Geert Nederhorst, bouwen we verder aan de rol en (nieuwe) taken van de Kiesraad als verkiezingsautoriteit.

Met alle betrokken partijen werken we aan verdere verbeteringen in het verkiezingsproces. Samen blijven we zorgen voor transparante, controleerbare verkiezingen met een betrouwbare verkiezingsuitslag.

Wim Kuijken
Voorzitter Kiesraad

Organisatie

In Nederland mogen we al meer dan honderd jaar via verkiezingen bepalen wie onze volksvertegenwoordigers zijn. Voor onze democratie is het van groot belang om een betrouwbaar, transparant en controleerbaar verkiezingsproces in te richten en in stand te houden. Dat doen we met wetten en regels, maar vooral met mensen, die er samen voor zorgen dat verkiezingen eerlijk verlopen en dat iedere stem meetelt.

De Kiesraad is de onafhankelijke autoriteit in Nederland op het gebied van verkiezingen. De missie, visie en kernwaarden van de Kiesraad liggen ten grondslag aan het werk van de Kiesraad en het bureau van de Kiesraad.

Missie	In Nederland kan iedereen de uitslag van verkiezingen vertrouwen
Visie	De Kiesraad staat voor een eerlijk, transparant en controleerbaar verkiezingsproces
Kernwaarden	Onpartijdig, gezaghebbend en alert

Wettelijke taken

De Kiesraad heeft de volgende wettelijke taken:

- De Kiesraad is het centraal stembureau bij de verkiezingen van de Eerste Kamer en Tweede Kamer en van de Nederlandse leden van het Europees Parlement.
- De Kiesraad vervult bij die verkiezingen de volgende taken:
 - registreert de namen (aanduidingen) en logo's van politieke partijen;
 - beoordeelt en nummert de ingeleverde kandidatenlijsten;
 - stelt de officiële verkiezingsuitslagen vast;
 - benoemt nieuwe leden van de Eerste Kamer, Tweede Kamer en het Europees Parlement wanneer er vacatures ontstaan.
- De Kiesraad geeft de regering en het parlement gevraagd en ongevraagd advies over uitvoeringstechnische zaken op het gebied van kiesrecht en verkiezingen. Hierbij gaat het vooral om conceptvoorstellen tot wijziging van wet- en regelgeving in het verkiezingsproces.

- De Kiesraad stelt controleprotocollen op bij alle verkiezingen en geeft bij landelijke verkiezingen uitvoering aan deze controleprotocollen.

Niet-wettelijke taken

De Kiesraad heeft de volgende niet-wettelijke taken:

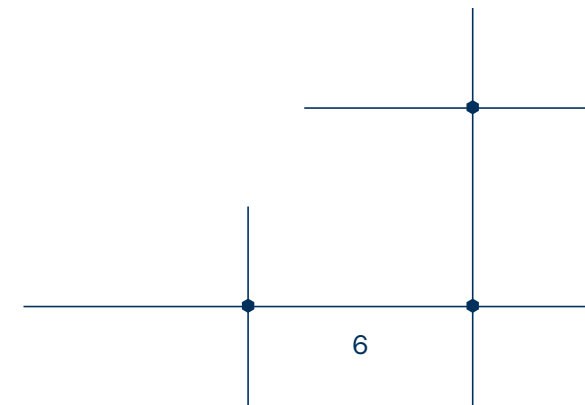
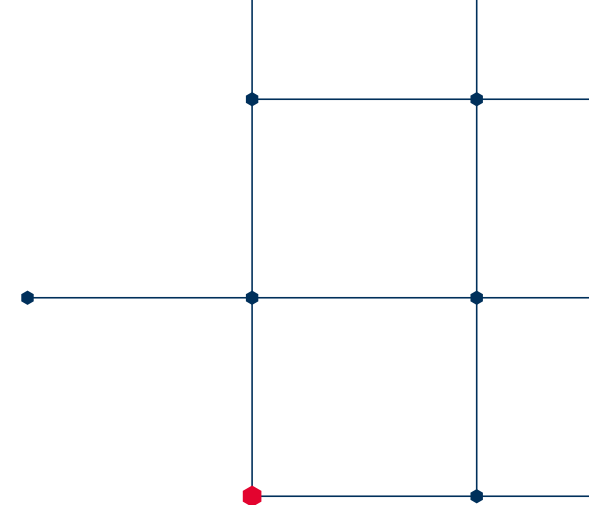
- De Kiesraad biedt kennis en informatie over kiesrecht en verkiezingen. Voor gemeenten, politieke partijen, kiezers en media.
- In verkiezingstijd stellen we samen met het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) het Informatiepunt Verkiezingen in. In 2023 was het Informatiepunt zowel rondom de provinciale staten- en waterschapsverkiezing als de Tweede Kamerverkiezing actief.
- De Kiesraad adviseert de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State over kiesrechtelijke geschillen waarbij de Kiesraad niet zelf partij is;
- De Kiesraad ontwikkelt en beheert de verkiezingssoftware die gebruikt wordt voor de kandidaatstelling en vaststelling van verkiezingsuitslagen;
- De Kiesraad beheert de Databank Verkiezingsuitslagen waarin (historische) verkiezingsuitslagen zijn opgenomen en te raadplegen zijn.

Nieuwe taken voor de Kiesraad: kwaliteitsbevordering in de keten

De regering is voornemens de Kiesraad enkele nieuwe taken en verantwoordelijkheden te geven, met het oog op toekomstbestendige, robuuste verkiezingen. De wetgeving die de grondslag van deze nieuwe taken vormt, bestaat uit 2 delen:

- Het eerste deel, het Wetsvoorstel programma-
tuur verkiezingsuitslagen, is in juni 2022 bij de Tweede Kamer ingediend. Het streven is dat deze per 1 januari 2025 in werking kan treden.
- Het tweede deel, het Wetsvoorstel kwaliteits-
bevordering uitvoering verkiezingsproces, is eind 2022 in consultatie gegaan. In januari 2024 heeft de afdeling Advisering van de Raad van State advies uitgebracht. Het streven is dat de Kiesraad bij de gemeenteraads-
verkiezingen van 2026 zijn nieuwe wettelijke taken kan uitvoeren.

De nieuwe taken in deze wetsvoorstellen gaan over kwaliteitsbevordering in de verkiezingsketen. De Kiesraad krijgt met de nieuwe taken en bevoegdheden een belangrijke centrale, ondersteunende, instruerende en beoordelende rol in het verkiezingsproces. Daarnaast krijgt de Kiesraad aanvullende (wettelijke) taken als beheerder van de programmatuur die wordt gebruikt bij het proces van kandidaatstelling en vaststelling van de uitslag.

Digitale middelen in het verkiezingsproces

De Kiesraad wordt verantwoordelijk voor het beheer en de beveiliging van de programmatuur die in de hele verkiezingsketen wordt gebruikt bij het berekenen en vaststellen van verkiezingsuitslagen. Dit is deels codificatie van de bestaande praktijk. Nieuw is dat het gebruik van de programmatuur die de Kiesraad ter beschikking stelt verplicht wordt voor gemeenten.

Het wetsvoorstel programmatuur verkiezingsuitslagen regelt dat de Kiesraad, de gemeenten die zorgen voor de ICT-voorzieningen en diegenen die de uitslagen invoeren duidelijke verantwoordelijkheden en bevoegdheden krijgen voor het beheer, de aansluiting en het gebruik van de programmatuur. Zo wordt de Kiesraad verantwoordelijk voor het beschikbaar stellen, de betrouwbare werking en de beveiliging van de uitslagprogrammatuur. Op dit moment zijn de gemeenten zelf verantwoordelijk voor het installeren en beheren van de programmatuur. Met de invoering van het wetsvoorstel kan de Kiesraad als beheerder voorschriften opstellen voor de aansluiting en het gebruik, en regels stellen voor de naleving van die voorschriften.

Kwaliteitsbevordering

De kwaliteitsbevorderende rol van de Kiesraad wordt gebaseerd op de volgende drie pijlers:

1. Ondersteunen van de organisatie van verkiezingen (middels ondersteuning, instructies, kwaliteitsstandaarden en het vaststellen van modellen) voorafgaand aan een verkiezing.
2. Waarnemen en indien nodig bijsturen (om de kwaliteit te bevorderen) *tijdens* een verkiezing.
3. Beoordelen van het verloop van de verkiezing (via een rapportage en advies aan het vertegenwoordigend orgaan) *na* een verkiezing.

Ook wordt de wettelijke adviestaak van de Kiesraad uitgebreid. De Kiesraad heeft de bevoegdheid om de regering en de Staten-Generaal te adviseren in uitvoeringstechnische aangelegenheden die het kiesrecht of de verkiezingen betreffen. Deze adviesbevoegdheid wordt verbreed conform de praktijk, zodat de adviesbevoegdheid ten aanzien van verkiezingen wettelijk niet meer beperkt is tot uitvoeringstechnische aangelegenheden. Zo brengt de Kiesraad ook na elke verkiezing een evaluatieadvies uit.

Leden Kiesraad

De Kiesraad bestaat uit zeven leden, die voor een periode van vier jaar bij Koninklijk besluit zijn benoemd. Hoewel wettelijk drie termijnen mogelijk zijn heeft de Kiesraad besloten uit te gaan van de good governance codes en een eventuele herbenoeming te beperken tot één termijn.

De leden zijn gekozen op basis van hun onafhankelijkheid, deskundigheid op het gebied van kiesrecht, verkiezingen en bestuur en daaraan gerelateerde of daarvoor relevante beleids-terreinen. Ook maatschappelijke kennis en ervaring spelen een rol bij de benoeming van de leden.

In 2023 is Ronald Prins opgevolgd door Herbert Bos. Per januari 2024 heeft Aat de Jonge de Kiesraad verlaten. De Kiesraad hoopt in het eerste kwartaal van 2024 een nieuw lid te verwelkomen.

Voor nadere informatie over de leden en hun (neven)functies: zie <https://www.kiesraad.nl/over-ons/leden-kiesraad>

Werkwijze Kiesraad

De Kiesraad vergadert maandelijks. Daarnaast werkt de raad in een zogenoemde commissie-structuur. Het werken in commissies draagt bij aan nauwere betrokkenheid van de Kiesraad bij het werk van het bureau en biedt een verdieping van de bespreking en besluitvorming in de Kiesraad.

Commissie A (Advies) heeft een focus op (juridisch) advies, kennis en onderzoek. Commissie U (Uitvoering) houdt zich bezig met de inzet van digitale middelen en de regie en kwaliteit in de verkiezingsketen. De commissies bestaan allebei uit drie Kiesraadleden. In de commissies wordt op de deelterreinen Advies en Uitvoering besluitvorming voor de Kiesraad voorbereid, wordt informatie gedeeld door het bureau over ontwikkelingen op de deelterreinen en wordt de leden gevraagd mee te denken over concepten, ideeën en ontwikkelingen die voor het bureau en de Kiesraad van belang zijn.

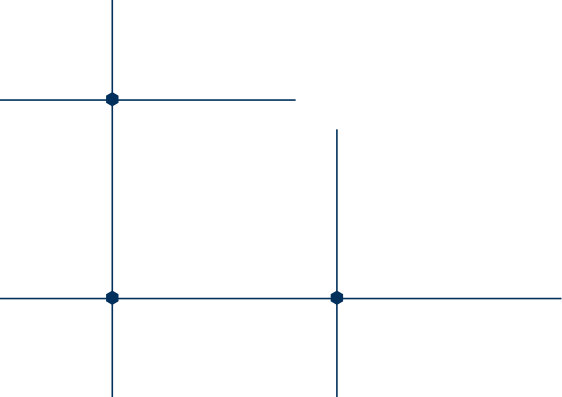
Bureau van de Kiesraad

De Kiesraad wordt in zijn taken ondersteund door een bureau. Het bureau heeft een tweehoofdige directie die belast is met de dagelijkse leiding. In 2023 zijn Hans Klok en Geert Nederhorst gestart als secretaris-directeur en plaatsvervangend secretaris-directeur. Zij vervingen secretaris-directeur Pamela Young en plaatsvervangend secretaris-directeur a.i. Luc Donners, die de Kiesraad heeft ondersteund in de organisatieontwikkeling voor de transitie naar verkiezingsautoriteit.

Er zijn drie inhoudelijke teams: Juridische Zaken, Kennis en Advies (JKA), Data en Technologie (D&T) en Regie en Kwaliteit Verkiezingsketen (RKV). Daarnaast zijn er twee teams waarbinnen de stafwerkzaamheden worden uitgevoerd: Communicatie en Bedrijfsvoering & Office-management. De teamleiders/coördinatoren vormen samen met de directie het managementteam.

De Chief Information Security Officer (CISO) heeft een eigen rol en positie binnen het bureau van de Kiesraad.

Er is een personeelsvertegenwoordiging (PVT), bestaande uit drie medewerkers. Met hen bespreekt de directie belangrijke ontwikkelingen in de organisatie die de medewerkers direct raken. In enkele gevallen heeft de PVT advies- of instemmingsrecht, zoals bij het Organisatie & Formatierapport dat per 1 juli 2023 is vastgesteld.

Organisatieontwikkeling

Het invullen van de nieuwe taken heeft invloed op de organisatie van de Kiesraad. In 2023 is de organisatieontwikkeling verder gegaan en is de basis van de organisatie verder op orde gebracht in de sturing en organisatie, HR-beleid en de werkwijzen. Processen zijn in kaart gebracht en beschreven. De organisatie is ook gegroeid (van ca. 30 fte in 2022 naar ca. 38 fte in 2023, exclusief externe inhuur), ter voorbereiding op de nieuwe taken, en als verdere ontwikkeling van de organisatie met duidelijke uitvoeringstaken in het verkiezingsdomein. Voor het geheel van de Kiesraad zijn missie, visie en kernwaarden vastgesteld.

Per 1 juli is een nieuw Organisatie & Formatierapport in werking dat de organisatie, functies en verantwoordelijkheden van het bureau Kiesraad beschrijft. De bedrijfsvoering en organisatie is verder versterkt met de formalisering van de rol van directiesecretaris. Daarnaast is het team Data en Technologie uitgebreid en het team Regie en Kwaliteit Verkiezingsketen opgebouwd. Het komende jaar wordt het fundament verder versterkt en ontwikkeld.

De Kiesraad is een kennisintensieve organisatie waarin de mensen een cruciale rol vervullen, want uiteindelijk bestaan verkiezingen voor een heel groot deel uit mensenwerk. Dit betekent dat vanuit de organisatie en professionele ontwikkeling wordt ingezet op continue en adequate ontwikkeling van mensen en daarmee van de organisatie. Met individuele opleidingen en

trainingen, maar ook organisatiebreed. In 'transitiebijeenkomsten' bereidden we medewerkers voor op de verandering die de organisatie doormaakt. In de Kiesraad Academy kwamen externe sprekers langs om de medewerkers te inspireren en om kennis te delen over relevante onderwerpen. In korte colleges deelden eigen medewerkers hun kennis met collega's.

In 2023 zijn diverse taken op het terrein van de ondersteuning van gemeenten samen met het ministerie van BZK uitgevoerd en ook al deels overgenomen. Ook kreeg de Kiesraad een aantal nieuwe taken in het kader van de wet Nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen en de nieuwe taken van de Kiesraad. Zo heeft de Kiesraad bij de verkiezingen controleprotocollen vastgesteld voor de respectievelijke gemeentelijke, hoofd- en centraal stembureaus, over de controle van de correcte werking van de ondersteunende software verkiezingen en het opsporen van eventuele fouten in de stemopneming. Ook is in 2023 een inventarisatie uitgevoerd bij een representatieve groep gemeenten naar hun behoeftes en wensen rondom ondersteuning vanuit de Kiesraad.

“ We zijn aan het verbouwen, terwijl de winkel openblijft en op volle bak draait.”

Hans Klok, secretaris-directeur Kiesraad

Geert Nederhorst, plaatsvervangend secretaris-directeur Kiesraad

Als jullie terugkijken naar 2023, waar zijn jullie dan trots op?

Hans: “Het is heel mooi om te zien hoe gedreven en betrokken iedereen is om samen met de Kiesraadleden te zorgen dat verkiezingen betrouwbaar en transparant verlopen. Ik ben trots dat het gelukt is onze taak als centraal stembureau goed uit te voeren met een groot nieuw team. Terwijl we tegelijkertijd de organisatie aan het opbouwen zijn.” Geert: “We zijn aan het verbouwen, terwijl de winkel openblijft en op volle bak draait. We zijn een compacte club, maar alle bedrijfsfuncties zijn nodig om onze taken te vervullen, en dat krijgen we voor elkaar.”

Waar zie je nog ruimte voor verbetering?

Hans: “We hebben heel veel expertise in huis, van de Kieswet tot de uitvoering, al die verschillende onderdelen moeten we goed met elkaar verbinden.” Geert: “We hebben besloten om de software voor de uitslagvaststelling in eigen beheer te gaan ontwikkelen, tegelijkertijd houden we de bestaande software in de lucht. Dat vraagt om hele specifieke kennis, mooi dat we die kennis nu in huis hebben. Het komende jaar kunnen we volop aan de slag.”

Wat heb je gemerkt van de invoering van de Wet nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen?

Hans: “Als centraal stembureau hebben we veel nieuwe taken voor het eerst uitgevoerd. In een week tijd moet je grote aantallen processen-verbaal controleren, data-analyses uitvoeren, meldingen van kiezers onderzoeken en correcties verwerken. Dat is een grote, tijdsintensieve en tijdkritische taak. Die moet op een transparante en controleerbare manier verlopen, dat is gelukt. En we kijken altijd wat beter kan.”

Hans Klok

Geert Nederhorst

Verkiezingen

Het jaar 2023 hebben er meerdere verkiezingen plaatsgevonden. In maart werden de provinciale staten- en waterschapsverkiezingen gehouden. In het Caribisch gebied werden op dat moment de eilandsraden en de kiescolleges voor de Eerste Kamer gekozen. Ook was er voor het eerst de verkiezing van het kiescollege voor niet-ingezetenen voor de Eerste Kamer. Op 30 mei was de verkiezing van de Eerste Kamer. Tot slot werd door de val van het kabinet in juli op 22 november een tussentijdse Tweede Kamerverkiezing gehouden. Voor de Kiesraad was het daarmee een intensief jaar, waarin goede resultaten zijn bereikt. Aan de hand van de evaluaties was 2023 ook een leerzaam jaar.

Provinciale staten- en waterschapsverkiezing

Bij verkiezingen voor provinciale staten en waterschappen is de Kiesraad geen centraal stembureau, maar ondersteunt het als expertisecentrum de gemeenten bij de organisatie van de verkiezingen. Ook brengt de Kiesraad een evaluatieadvies uit.

Het opkomstpercentage voor de provinciale statenverkiezing was 58,8%, het hoogste percentage sinds 1987. Het opkomstpercentage voor de waterschappen was 53,61%, hoger dan bij eerdere waterschapsverkiezingen.

Deze dubbele verkiezing bleek een zeer grote belasting voor gemeenten en stembureauleden.

In een heel aantal stembureaus werd het tellen van de stemmen geschorst en de volgende dag hervat. In het evaluatieadvies van de Kiesraad over deze verkiezingen heeft de Kiesraad bij het ministerie van BZK aangedrongen op verduidelijking van de regels hieromtrent. Deze aanbeveling is overgenomen en toegepast bij de Tweede Kamerverkiezing in november.

Daarnaast waren deze verkiezingen de eerste waarbij de nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen is toegepast. Deze wetgeving is op 1 januari 2023 van kracht geworden en heeft grote impact op de wijze waarop verkiezingen door de gemeenten worden georganiseerd (zie hierna).

Caribisch Nederland en de kiescolleges voor de Eerste Kamer

Op 15 maart werden in Caribisch Nederland de leden voor de eilandsraden van de openbare lichamen Bonaire, Saba en Sint Eustatius gekozen. Het opkomstpercentage was 64,51%.

Ook werden de leden van de kiescolleges voor de Eerste Kamer gekozen.

Kiescollege niet-ingezetenen

Nederlanders in het buitenland (en in de Caribische landen, als zij voldoen aan de criteria van artikel B 1, tweede lid Kieswet) kregen dit jaar voor het eerst de mogelijkheid om invloed uit te oefenen op de samenstelling van de Eerste Kamer. Voor deze nieuwe verkiezing hebben zich 37.455 Nederlanders buiten Nederland geregistreerd als stemgerechtigde. In totaal zijn er 26.455 stemmen uitgebracht voor het kiescollege niet-ingezetenen. Dit kiescollege van 25 leden kwam eind mei bij elkaar om gelijktijdig met de leden van provinciale staten de Eerste Kamer te kiezen.

Voor deze verkiezing was de gemeente Den Haag het centraal stembureau.

De Kiesraad bracht een separaat evaluatieadvies uit over deze verkiezing van het kiescollege niet-ingezetenen.

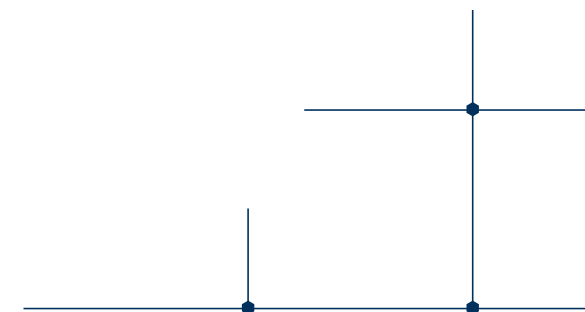
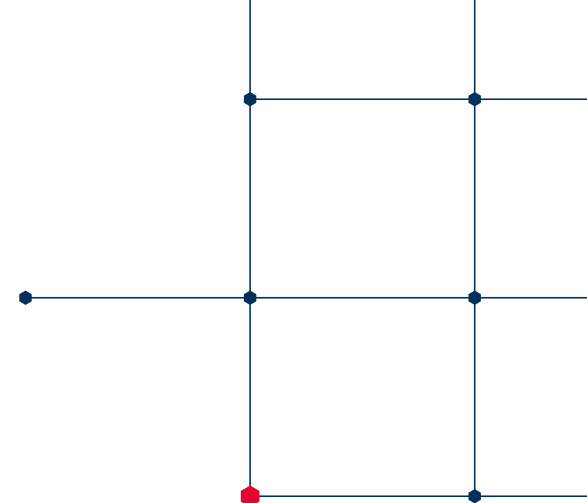
Eerste Kamerverkiezing

Voor de Eerste Kamerverkiezing is de Kiesraad het centraal stembureau en voert als zodanig taken uit op het terrein van kandidaatstelling en uitslagvaststelling.

De Kiesraad maakte op 1 juni de officiële uitslag van de Eerste Kamerverkiezing bekend. Er namen 16 partijen deel aan de verkiezing, met in totaal 353 kandidaten. Er zijn 19 kandidaten verkozen met voorkeursstemmen, waarvan 2 kandidaten anders niet benoemd waren geweest.

De 572 leden van provinciale staten, de 19 leden van de kiescolleges in Caribisch Nederland en de 25 leden van het kiescollege niet-ingezetenen brachten op 30 mei 2023 hun stem uit voor de Eerste Kamer. Het opkomstpercentage was 100%. Er waren geen ongeldige stemmen en geen blanco stemmen.

Terugkijkend op de dag van stemming concludeerde de Kiesraad dat zich geen bijzonderheden of onregelmatigheden hebben voorgedaan, die aanleiding zouden kunnen zijn om de betrouwbaarheid van de uitslag van de verkiezing in twijfel te trekken. De Kiesraad bracht een separaat evaluatieadvies uit over deze verkiezing.

Tussentijdse Tweede Kamerverkiezing

Door de val van het kabinet in juli 2023 werd op 22 november 2023 een tussentijdse Tweede Kamerverkiezing gehouden. Een hele uitdaging voor gemeenten om deze op zo'n korte termijn te organiseren. De Kiesraad heeft geadviseerd om de verkiezing niet voor midden november te houden, gelet op de termijnen die volgen uit de Kieswet en een verantwoorde uitvoeringstijd. De regering heeft dit advies overgenomen.

Ook voor de Tweede Kamerverkiezing is de Kiesraad het centraal stembureau en voert als zodanig taken uit op het terrein van kandidaatstelling en uitslagvaststelling.

De Kiesraad moest voor het eerst de nieuwe taken op grond van de nieuwe procedure verkiezingsuitslagen uitvoeren (zie hierna).

De Kiesraad stelde op 1 en 4 december 2023 de officiële uitslag van de Tweede Kamerverkiezing vast. Het opkomstpercentage was 77,7%. Van de 13.473.750 kiesgerechtigden brachten 10.475.203 hun stem uit. Van de 26 partijen die deelnamen aan de verkiezing, kregen 15 partijen voldoende stemmen voor een zetel in de Tweede Kamer. In totaal behaalden 38 kandidaten voldoende voorkeurstemmen, daaronder is 1 kandidaat benoemd die anders niet gekozen was geweest.

De Kiesraad concludeerde dat er zich geen bijzonderheden of onregelmatigheden hebben voorgedaan die aanleiding zouden kunnen zijn om de betrouwbaarheid van de uitslag van de verkiezing in twijfel te trekken.

Stembureau station Hollands Spoor Den Haag
Foto: Martijn Beekman, Kiesraad

“ Toen ik de volgende ochtend binnenkwam stonden er 80 collega’s klaar om te helpen.”

Sibel Ozkent, Projectleider verkiezingen van Waterland

Als je terugkijkt naar 2023, waar ben je dan trots op?

Op onze organisatie! Voorheen waren verkiezingen vooral een feestje van de afdeling Publiekszaken, nu van de hele gemeente. Bij de provinciale staten- en waterschapsverkiezingen moesten we hertellen. Om 4 uur 's nachts heb ik een oproep gestuurd aan de hele organisatie om de volgende dag te komen tellen. Toen ik de volgende ochtend binnenkwam stonden er 80 collega's klaar om te helpen, de tranen schoten me in de ogen. Fantastisch zoveel hulp vanuit alle lagen en afdelingen van de gemeente.

Waar zie je nog ruimte voor verbetering?

De grootte van het stembiljet, dat maakt het tellen van de stemmen lastig en tijdrovend. Wat mij betreft kan de pilot met een kleiner stembiljet niet snel genoeg uitgerold zijn. Wat ook goed zou zijn is een landelijk vastgestelde vergoeding voor stembureauleden. Nu ben je eigenlijk aan het concurreren met omliggende gemeenten.

Wat heb je gemerkt van de invoering van de Wet nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen?

Na de corona-periode, met veel wijzigingen voor de organisatie van verkiezingen, waren we wel gewend aan veranderingen. De nieuwe wet maakt het proces transparanter, dat vind ik belangrijk voor het behouden van het vertrouwen in verkiezingen. Er kwamen meer mensen kijken bij het tellen van de stemmen, dat is een mooi gevolg van de nieuwe wetgeving. De uitvoering heeft wel wat voeten in aarde. Voor het vervoer van stembiljetten heb je nu veel meer mensen nodig.

Wat vond je van de samenwerking met de Kiesraad?

Een hele fijne samenwerking. Na de verkiezingen in maart zijn we bij de Kiesraad uitgenodigd om het hele verkiezingsproces in kaart te brengen. Naar onze feedback is geluisterd. Bijvoorbeeld om de factsheets voor gemeenten te vereenvoudigen, zodat je ze ook kan gebruiken als het laat is en je moe bent.

Invoering nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen

Op 1 januari 2023 is de nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen ingegaan. Deze wet heeft grote impact op de wijze waarop verkiezingen door de gemeenten worden georganiseerd.

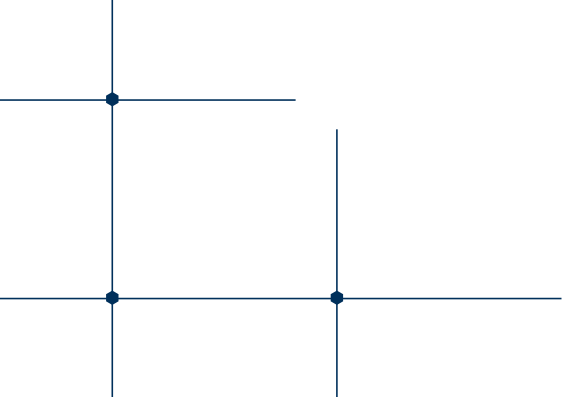
Centrale of decentrale stemopneming

Gemeenten moeten een keuze maken tussen centrale of decentrale stemopneming. Bij een centrale stemopneming worden de stemmen in het stembureau alleen op lijstniveau geteld en de volgende dag op een centrale locatie op kandidaatsniveau. Bij de verkiezingen voor provinciale staten en waterschappen in maart koos ongeveer 60% van de gemeenten nog voor decentrale stemopneming. Bij de Tweede Kamerverkiezing in november was dit 45%.

Controleprotocollen en extra onderzoek

De Kiesraad voerde voor het eerst de nieuwe taken op grond van de nieuwe procedure verkiezingsuitslagen uit.

Met de nieuwe procedure stelt de Kiesraad een controleprotocol vast voor gemeentelijke, hoofd- en centrale stembureaus over de correcte werking van de Ondersteunende Software Verkiezingen en voor het opsporen van eventuele fouten bij de stemopneming. De nieuwe procedure maakt het mogelijk voor het centraal stembureau om het gemeentelijk stembureau te vragen nader onderzoek te doen en eventueel te hertellen.

116 gemeentelijke stembureaus kregen te maken met een verzoek tot nader onderzoek en moesten een nieuwe zitting organiseren. Verder besloot de Tweede Kamer, nadat de Kiesraad de uitslag had vastgesteld op 1 december, de gemeente Tilburg te verzoeken om 4 stembureaus opnieuw te tellen vanwege onverklaarde verschillen tussen toegelaten kiezers en getelde stembiljetten.

Meldingen

Ook nieuw is dat kiezers melding kunnen doen bij het centraal stembureau van eventuele fouten in de stemopneming, bijvoorbeeld dat ze hun stem op een kandidaat niet kunnen terugvinden. In maart werd deze mogelijkheid door circa 60 kiezers benut, bij de Tweede Kamerverkiezing waren er ruim 225 meldingen van kiezers over vermeende fouten. In circa 70% van de gevallen die tot nader onderzoek leidden, betekende dit een correctie.

“ Het doel van de nieuwe wet staat voor mij als een paal boven water, meer transparantie bij de vaststelling van de verkiezingsuitslag.”

Arjen Baak, Business analyst

Als je terugkijkt naar 2023, waar ben je dan trots op?

Hoe we met het projectteam het hele verkiezingsproces inzichtelijk hebben gemaakt voor de collega's. Door de verschillende taken en rollen goed te scheiden hebben we een complex proces behapbaar gemaakt, mooi dat ik daar een bijdrage aan heb kunnen leveren. Maar mijn persoonlijke hoogtepunt was natuurlijk de loting voor de nummers van de kandidatenlijsten, met de lootjes en de ballen, te volgen op de livestream van de Tweede Kamer. Had ik vroeger nooit kunnen bedenken dat ik daar zou zitten.

Waar zie je nog ruimte voor verbetering?

Afgelopen jaar was ik bij de lokale en regionale verkiezingen in Noorwegen. Het stembiljet dat zij gebruiken en vervolgens elektronisch tellen, leverde nuttige inzichten op om te vertalen naar de Nederlandse situatie. Daarnaast denk ik dat we de dienstverlening aan gemeenten en waterschappen verder kunnen optimaliseren, door in nauwe samenwerking met hen onze nieuwe ondersteunende software te ontwikkelen.

Wat heb je gemerkt van de invoering van de Wet nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen?

Het doel van de nieuwe wet staat voor mij als een paal boven water, meer transparantie bij de vaststelling van de verkiezingsuitslag. Het lijkt heel ingewikkeld als je eraan begint, maar als je goed kijkt is het eigenlijk best een logisch proces. Ik denk dat als we het proces weergeven in een eenvoudig stroomschema, we een deel van de complexiteit kunnen wegnemen, voor onszelf als centraal stembureau en voor gemeenten.

Arjen Baak

Ondersteunende software verkiezingen

Bij de verkiezingen maken politieke partijen, gemeenten, hoofdstembureaus en centraal stembureaus gebruik van Ondersteunende Software Verkiezingen (OSV2020) voor de kandidaatstelling en de berekening van de uitslag.

OSV2020 is aangepast aan de nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen. Vervolgens is de aangepaste software getest en heeft een onafhankelijke derde partij vastgesteld dat voldaan is aan de wettelijke toets en veiligheids-eisen van de software. Hierna is deze software als zodanig ingezet tijdens de verkiezingen in 2023.

Eind juni ontving de Kiesraad de melding dat er meerdere kwetsbaarheden waren gevonden in de module Politieke Partij van de Ondersteunende Software Verkiezingen (OSV2020). Deze melding werd gedaan door een onafhankelijke beveiligingsexpert. De geconstateerde risico's zijn door de leverancier opgelost.

In 2023 is OSV2020 voor het eerst via een software download op een afgeschermd netwerk ter beschikking aan de gemeenten gesteld en niet meer op dvd.

Data-analyse

De Kiesraad is in 2023 gestart met het inrichten van eigen data-science capaciteit. Hiermee konden de controleprotocollen in de periode van uitslagvaststelling geautomatiseerd worden uitgevoerd. Deze mogelijkheid stellen we ook beschikbaar voor verkiezingen waarin de Kiesraad niet zelf het centraal stembureau is.

“ We kunnen elkaar steeds makkelijker vinden.”

Bonne Wesseling, Team verkiezingen 's-Hertogenbosch

Als je terugkijkt naar 2023, waar ben je dan trots op?

Hoe we met z'n allen in korte tijd de Tweede Kamerverkiezing mogelijk hebben gemaakt. En het contact tussen de gemeenten en de Kiesraad, dat is echt verbeterd, we kunnen elkaar steeds makkelijker vinden.

Waar zie je nog ruimte voor verbetering?

Vroeger waren we in ongeveer een dag klaar met het tellen van de stemmen. Nu duurt het hele proces om de uitslag vast te stellen ongeveer twee weken. Voor een middelgrote gemeente als de onze gaat dat nog, maar voor kleinere gemeenten is dat lastiger. We moeten kijken hoe we het proces beter kunnen inrichten zodat er niet zo'n grote druk ligt op die paar mensen die de verkiezing organiseren in een kleine gemeente.

Wat heb je gemerkt van de invoering van de Wet nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen?

Eerst konden we steeds hetzelfde kunstje herhalen, daarin waren we goed getraind. Nu moeten we het hele proces goed beschrijven, zodat iedereen weet wat er precies moet gebeuren. Het is ingewikkelder en tijdrovender, maar uiteindelijk bevordert het de betrouwbaarheid.

Wat vond je van de samenwerking met de Kiesraad?

Heel prettig dat we nu meegenomen worden in de ontwikkelingen rond het verkiezingsproces. Het is minder eenrichtingsverkeer. Er wordt ook echt iets gedaan met onze input, de software wordt nu bijvoorbeeld eerder uitgeleverd aan gemeenten, nadat we dat hadden aangegeven in ons overleg met de Kiesraad.

Ontwikkeling Digitaal Hulpmiddel Verkiezingsuitslagen

Samenhangend met het wetsvoorstel programmatuur verkiezingsuitslagen heeft de Kiesraad aan de ontwikkeling van een nieuw Digitaal Hulpmiddel Verkiezingsuitslagen (DHV) gewerkt. Via een aanbestedingsprocedure is deze opdracht medio 2022 gegund en is gestart met de implementatiefase.

Gedurende deze fase heeft de Kiesraad helaas moeten concluderen dat de beoogde implementatie niet gerealiseerd bleek te kunnen worden zoals contractueel voorzien. De Kiesraad heeft hierdoor besloten het contract met de leverancier in 2023 te beëindigen. Er is een vervolgtraject gestart om alsnog tot een opvolger van de ondersteunende software verkiezingen te kunnen komen.

In het gekozen vervolgtraject zal een gedeelte van de functionaliteit gerealiseerd worden door een ontwikkelteam dat direct door de Kiesraad wordt aangestuurd. Eind 2023 is hiermee van start gegaan. Het realiseren van de overige gewenste functionaliteiten zal nauw met de markt worden afgestemd. Hiervoor is een marktconsultatie voorbereid die in het eerste kwartaal van 2024 zal plaatsvinden.

Tellen van de stemmen, Ahoy Rotterdam
Foto: Martijn Beekman, Kiesraad

Onderzoeken en adviezen

De Kiesraad verricht of laat onderzoek verrichten in het kader van zijn taak als adviesorgaan en overige taken. Op het bredere vlak van verkiezingen, kiesrecht en de ontwikkeling van onze democratie.

Onderzoeken

In september 2023 heeft de Kiesraad het Centraal Bureau voor de Statistiek verzocht om nader statistisch onderzoek te doen naar verschillende mogelijke rekenregels aan de hand waarvan opmerkelijke verkiezingsuitslagen bepaald kunnen worden. Dit onderzoek voegt onder andere het kandidaatsniveau en wijkniveau toe aan eerder CBS-onderzoek uit 2021, eveneens in opdracht van de Kiesraad. Het eindrapport wordt verwacht in februari 2024.

Voor de evaluatie van de Tweede Kamerverkiezing van 22 november 2023 heeft de Kiesraad onderzoeksbureau Blauw Research opdracht gegeven om focusgroepen te organiseren met leden en ambtelijke ondersteuners van gemeentelijke stembureaus. Het eindrapport wordt verwacht in februari 2024.

Ander onderzoek resulteerde in de volgende publicatie:

- Joris Gijsenbergh en Gerrit Voerman, 'De politieke partijen: wel in de wet, niet in de Grondwet?' in: Aalt Willem Heringa, Ronald Kroeze en Kutsal Yesilkagit (red.), *De Grondwet van 1848 tot nu. Ontwikkelingsgeschiedenis, cruciale leerstukken en toekomstperspectief* (Den Haag 2023).

“Belangrijkste is natuurlijk dat de kiezer het goed moet kunnen controleren.”

Joris Gijsenbergh, Senior onderzoeker

Als je terugkijkt naar 2023, waar ben je dan trots op?

Het advies over de vereenvoudiging van de processen-verbaal en corrigenda, dat zijn de officiële documenten die worden gebruikt bij verkiezingen. Voor gemeente-ambtenaren en stembureauleden wordt het eenvoudiger om met de documenten te werken. Maar ook voor kiezers die de verkiezingsuitslag willen bekijken of controleren is het belangrijk dat de documenten begrijpelijk zijn. Met eenvoudigere modellen maak je het verkiezingsproces voor iedereen inzichtelijker. Daar gaan we dit jaar mee verder, maar we hebben al een mooie slag geslagen.

Waar zie je nog ruimte voor verbetering?

Goed om onze blik nog meer naar buiten te richten en ons netwerk verder te verbreden, nationaal en internationaal. Universiteiten en andere onderzoeksinstituten zijn belangrijke partners, bijvoorbeeld bij onderzoek naar democratie in brede zin. We kunnen ook meer stappen zetten om ons internationale netwerk uit te bouwen, met andere kiesraden, en vergelijkend onderzoek naar de verschillende kiesstelsels doen.

Wat heb je gemerkt van de invoering van de Wet nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen?

Ik startte in oktober 2022 bij de Kiesraad. Dus ik begon meteen met de implementatie van de nieuwe wet. Het vergroot de mogelijkheid om fouten te herstellen en uitslagen te controleren, dat is van belang voor het vertrouwen in het verkiezingsproces. Dat bleek ook uit eerder onderzoek in opdracht van de Kiesraad. Maar het is best ingewikkeld voor kiezers om te volgen, het verschil tussen centrale telling en decentrale telling, komt er een corrigendum en wanneer dan? Daar kan verwarring over ontstaan bij kiezers die komen kijken bij de telling. Belangrijkste is natuurlijk dat de kiezer het goed moet kunnen controleren.

Joris Gijsenbergh

De Kiesraad bracht in 2023 de volgende adviezen uit:

1. Advies over de wijziging van de Kiesregeling in verband met EU-burgers die in Nederland willen stemmen (16 januari 2023)
2. Advies over de kwaliteitsbevordering van de uitvoering van het verkiezingsproces (13 februari 2023)
3. Spoedadvies over registratietermijn van kiezers voor het Kiescollege Niet Ingezetenen (23 februari 2023)
4. Advies over consultatie Verzamelwet BZK 20## (27 februari 2023)
5. Advies over voorstel van wet op de politieke partijen (27 maart 2023)
6. Advies over de Wet vervroegd stemmen in het stemlokaal (31 maart 2023)
7. Advies over de wijziging van de Kieswet in verband met de Wet aanscherping strafbaarstelling ronselen en vereisten toewijzing restzetels (12 april 2023)
8. Advies over de evaluatie over de provinciale staten- en waterschapsverkiezingen (8 juni 2023)
9. Advies over de evaluatie van het Kiescollege niet-ingezetenen (13 juli 2023)
10. Advies over de evaluatie van de Eerste Kamerverkiezing (28 augustus 2023)
11. Advies over het vereenvoudigen van processen-verbaal en corrigenda (30 oktober 2023)
12. Advies Tijdelijke experimentenregeling nieuwe stembiljetten (4 december 2023)

Uitgelicht:

Advies over het vereenvoudigen van processen-verbaal en corrigenda

Voor het vaststellen van de verkiezingsuitslag worden verschillende formulieren ('modellen') gebruikt: processen-verbaal en corrigenda. Ieder stembureau stelt een proces-verbaal op. Met het proces-verbaal legt het stembureau verantwoording af over het verloop van de stemming en over de telling van de stemmen. Wanneer er na hertelling een correctie in het proces-verbaal moet plaatsvinden, wordt dit opgenomen in een corrigendum. De aantallen in het corrigendum vervangen de aantallen zoals deze eerder in het proces-verbaal zijn opgenomen.

Begrijpelijkheid van de processen-verbaal en corrigenda versterkt de uitvoerbaarheid, betrouwbaarheid en transparantie van de verkiezingen. Heldere formulieren zijn eenvoudiger in te vullen door de leden van stembureaus, gemeentelijk stembureaus en hoofdstembureaus. Dat vermindert de kans op invulfouten. Bovendien bieden begrijpelijke documenten kiezers meer inzicht in het verloop van het verkiezingsproces.

De Kiesraad adviseerde om de formulieren die worden gebruikt door de stembureaus in de fase van uitslagvaststelling te vereenvoudigen. Het streven is een deel van de voorgestelde wijzigingen voor de Europese Parlementsverkiezingen van 2024 door te voeren

Uitgelicht:

Advies over de evaluatie van de provinciale staten- en waterschapsverkiezingen

Na afloop van de provinciale staten- en waterschapsverkiezingen van 15 maart 2023 heeft de Kiesraad het verkiezingsproces geëvalueerd.

Deze verkiezingen hebben geleid tot betrouwbare uitslagen, maar plaatsten stembureaus, gemeenten en waterschappen onder grote druk. Om te zorgen dat het verkiezingsproces uitvoerbaar én robuust blijft, doet de Kiesraad enkele aanbevelingen aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK), de gemeenten en de waterschapbesturen.

Enkele van deze aanbevelingen zijn reeds opgevolgd bij de Tweede Kamerverkiezing van 22 november 2023. Zo heeft de minister van BZK verhelderd dat het begin van het telproces op de dag van stemming gezien moet worden als een eerste voorlopige telling, en dat een schorsing van de stemopneming in uitzonderlijke omstandigheden mogelijk is. Verder wordt de organisatie van het verkiezingsproces door de afdelingen Burgerzaken steeds meer ondersteund door de hele gemeentelijke organisatie. Ook de Kiesraad heeft de ondersteuning van gemeenten verbeterd, onder andere door de ondersteunende verkiezingssoftware digitaal aan te leveren. Andere aanbevelingen van de Kiesraad kunnen pas in de praktijk gebracht worden na de Tweede Kamerverkiezing, omdat zij wetswijzigingen vergen. De belangrijkste voorbeelden zijn het advies om haast te maken met de experimenten met een kleiner stembiljet en de tests met elektronisch tellen. Hierover heeft de Kiesraad in december een aanvullend advies uitgebracht.

“ We wilden de kandidaatstelling voor politieke partijen en de Kiesraad makkelijker maken, dat is gelukt.”

Jeanneke Brakeboer, Senior adviseur

Als je terugkijkt naar 2023, waar ben je dan trots op?

De Tweede Kamerverkiezing, dat we met een jonge organisatie met veel nieuwe mensen zo'n klus hebben geklaard. Ik ben ook trots op hoe we de organisatie van de kandidaatsstelling hebben veranderd. Daar heb ik een voorstel voor gedaan en de Kiesraad gaf me het vertrouwen, ga het maar doen. Iedere politieke partij kreeg een eigen contactpersoon bij de Kiesraad en mappen om de stukken aan te leveren. Dat zorgde dat alles netjes aangeleverd werd en er minder fouten werden gemaakt. Tijdens de voorinlevering hebben we alle stukken volledig gecontroleerd. Daardoor hadden politieke partijen meer tijd om fouten te herstellen. We wilden de kandidaatstelling voor politieke partijen en de Kiesraad makkelijker maken, dat is gelukt. De politieke partijen waren er zelf ook enthousiast over.

Waar zie je nog ruimte voor verbetering?

De verkiezing voor het Europees Parlement staat alweer voor de deur. Dat is mooi want dan kunnen we meteen verbeterpunten doorvoeren. De informatie van de Kiesraad blijkt in de praktijk soms toch niet duidelijk genoeg. Bijvoorbeeld bij een terugverwijzing naar het gemeentelijk stembureau kunnen we duidelijker aangeven wat verwacht wordt.

Wat heb je gemerkt van de invoering van de Wet nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen?

Door de Tweede Kamerverkiezing hebben we zelf als centraal stembureau in de praktijk kunnen ervaren wat de nieuwe wet betekent voor de uitvoering. Het is een complex proces met veel verschillende formulieren, daarbij komt ook dat het geen dagelijks werk is. Door het zelf te ervaren kunnen we straks ook beter de gemeenten begeleiden bij de controles, onderzoeken en hertellingen.

Registraties partijnamen en benoemingen

Aantal tussentijdse en tijdelijke benoemingen

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Tweede Kamer	16	15	9	15	26	24
Eerste Kamer	11	10	6	19	5	5
Europees Parlement	0	2	3	4	1	1

Aanduidingen

In 2023 registreerde de Kiesraad 21 aanduidingen in het register voor de Tweede Kamerverkiezing. Bij 8 van deze aanduidingen werd ook een logo geregistreerd. Daarnaast werd bij 3 reeds geregistreerde aanduidingen een (nieuw) logo geregistreerd. In totaal waren er voor de Tweede Kamerverkiezing van 22 november 2023 70 aanduidingen van politieke groeperingen geregistreerd. In het register voor de verkiezingen van het Europees Parlement is één nieuwe aanduiding geregistreerd en in het register voor de Eerste Kamerverkiezingen werden geen nieuwe aanduidingen geregistreerd. Uit de registers zijn in 2023 geen aanduidingen geschrapt.

Benoemingen

De Kiesraad benoemt nieuwe leden wanneer er vacatures ontstaan in de Eerste Kamer, de Tweede Kamer en het Europees Parlement. In 2023 hebben zowel de verkiezingen voor de

Eerste Kamer en de Tweede Kamer plaatsgevonden, waarna op basis van de verkiezingsuitslag kandidaten zijn benoemd. Voor de Eerste Kamer betrof dit de benoeming van 75 leden, voor de Tweede Kamer 150 leden.

Naast reguliere benoemingen kan er ook tijdens de zittingsperiode een vacature ontstaan. De Kiesraad benoemt voor deze ontstane vacatures ook kandidaten.

In 2023 werden 24 Tweede Kamerleden benoemd in een niet-reguliere benoeming, waarvan 17 in tussentijdse vacatures en 7 in tijdelijke vacatures wegens ziekte of zwangerschap. Het aantal benoemingen in de Tweede Kamer was vergelijkbaar met het jaar 2022, dat opvallend hoger was dan in de jaren daarvoor.

In de Eerste Kamer vonden 5 benoemingen plaats. Dit waren 4 tussentijdse vacatures en één tijdelijke vacature.

In het Europees Parlement benoemde de Kiesraad één lid in een tussentijdse vacature.

Beroepszaken, klachten en Woo-verzoeken

Beroepszaken

In 2023 werd 9 keer beroep ingesteld tegen de Kiesraad in zijn functie als centraal stembureau. Eén van deze beroepen werd ingetrokken. In deze beroepszaken trad de Kiesraad als verweerder op.

Daarnaast was de Kiesraad als extern deskundige betrokken bij 11 andere beroepszaken, waarvan er 4 werden ingetrokken. Hierbij verstrekte de Raad inlichtingen op verzoek van de Afdeling bestuurs-rechtspraak van de Raad van State.

Klachten

In 2023 is één klacht ingediend. Daarin is kritiek geuit op het nalaten van optreden door leden van de Kiesraad in allerlei politieke kwesties, zoals benoemingen en voordrachten bij politieke partijen. Deze kwesties behoren niet tot het werkkterrein van de Kiesraad. Tevens zijn in de klacht allerlei beweringen geuit over machts-verhoudingen dan wel belangenverstrengelingen tussen voorzitter en leden van de Kiesraad

Uitgelicht:

Beroepszaak 'PVV mag niet meedoen aan verkiezingen'

De Stichting Denktank en Advies NPI DPI vindt dat de Kiesraad de kandidatenlijst van de PVV (Partij voor de Vrijheid) voor de Tweede Kamerverkiezing niet had mogen goedkeuren. De stichting is van mening dat de PVV geen echte vereniging is als bedoeld in artikel G 1 van de Kieswet. Dit omdat de vereniging bestaat uit slechts twee leden, namelijk de heer Wilders en een stichting met als enige bestuurder de heer Wilders. Daarmee zou de PVV ondemocratisch zijn. De Kiesraad stelt zich op het standpunt dat hij slechts kan toetsen aan de formele vereisten van de Kieswet. De PVV voldoet aan die vereisten, waaronder de eis van een vereniging met volledige rechtsbevoegdheid. De Kieswet stelt geen eisen aan het aantal leden en de interne organisatie van een partij en de Kiesraad kan niet zelf de doelen en werkwijze van een partij inhoudelijk beoordelen. De Raad van State bevestigde deze opstelling en verklaarde het beroep ongegrond.

De Kiesraad heeft de klacht kennelijk ongegrond verklaard.

Woo-verzoeken

De Wet open overheid (Woo) regelt het recht op informatie over wat de overheid doet. De Woo is ook van toepassing op de Kiesraad. In 2023 ontving de Kiesraad 6 Woo-verzoeken. Twee ervan zijn na een informatief gesprek met het bureau van de Kiesraad ingetrokken. De informatie waar om werd verzocht, was grotendeels reeds openbaar toegankelijke informatie. De verzoekers zijn op de vindplaats van de betreffende informatie gewezen.

Tellen van de stemmen bij provinciale statenverkiezing
Foto: Martijn Beekman, Kiesraad

Kennis en communicatie

Informatiepunt Verkiezingen

In verkiezingstijd stellen we samen met het ministerie van BZK het Informatiepunt Verkiezingen in. Bij dit informatiepunt kunnen kiezers, gemeenten, politieke partijen en anderen terecht met vragen over kiesrecht en verkiezingen.

In aanloop naar de verkiezingen van 15 maart, werd het Informatiepunt Verkiezingen ingesteld van 1 november 2022 tot en met 15 juni 2023. Als gevolg van het vroegtijdig ontbinden van de Tweede Kamer is het Informatiepunt opnieuw opengesteld, van 12 juli tot en met 22 december 2023.

Er zijn in 2023 in totaal 6.159 vragen gesteld aan het Informatiepunt. De vijf onderwerpen waar de meeste vragen over werden gesteld zijn: stemopneming, kandidaatstelling, stemmen, ondersteunende software verkiezingen (OSV2020) en het vaststellen en bekendmaken van de verkiezingsuitslag.

Communicatie

Het team Communicatie heeft voorlichting kunnen geven over het verkiezingsproces en de rol van de Kiesraad hierin. We bereikten een breed publiek, onder meer via woordvoering, voorlichtingsbijeenkomsten op achtergrondbasis voor journalisten, informatievoorziening via de website en sociale media. Dit jaar was de nieuwe procedure voor de vaststelling van verkiezingsuitslagen een belangrijk onderwerp in de voorlichting.

In 2023 kreeg de Kiesraad een nieuwe huisstijl, passend bij de positionering en ontwikkeling van de organisatie. Het logo, de website en alle andere (communicatie)middelen zijn aangepast aan de nieuwe huisstijl.

De website www.kiesraad.nl had in 2023 veel bezoekers: 3.369.620. Ter vergelijking: in 2022 had de website 1.123.168 bezoekers en in 2021 1.714.745. Bijna de helft van het totaal aantal bezoekers (1.607.259) bezocht de website in november, rondom de Tweede Kamerverkiezing.

Er is gestart met de vernieuwing van de website www.kiesraad.nl, zodat we in 2024 een nieuwe website kunnen bouwen in het dan vernieuwde Rijksbreed gebruikte CMS. We doen daarbij ingrepen in de structuur en redigeren en actualiseren de informatie.

3.369.620

Bezoekers
kiesraad.nl

1.360

Volgers Kiesraad
op LinkedIn

3.210

Volgers
Kiesraad op X

“ Het zou mooi zijn als het Informatiepunt uitgroeit tot een ‘one stop shop’ voor alle informatie over verkiezingen.”

Rolf Achterhof, Coördinator Informatiepunt Verkiezingen

Als je terugkijkt naar 2023, waar ben je dan trots op?

De organisatie van de tussentijdse Tweede Kamerverkiezing. Dat is de grootste verkiezing met de meeste stemmers. En dan vooral trots op hoe de gemeenten dat in korte tijd voor elkaar hebben gekregen. Ik ben blij dat we ze daarbij konden ondersteunen. We hebben ons als team ingespannen om alle vragen van mensen in het land zo goed mogelijk te beantwoorden.

Waar zie je nog ruimte voor verbetering?

Het zou mooi zijn als het Informatiepunt uitgroeit tot een ‘one stop shop’ voor alle informatie over verkiezingen. Een echt kenniscentrum waar we naast het beantwoorden van vragen ook proactief informatie delen. Zodat nieuwe mensen die bij een gemeente aan de slag gaan met de organisatie van verkiezingen in een warm bad terechtkomen.

Wat heb je gemerkt van de invoering van de Wet nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen?

Bij de verkiezingen in maart kregen we vanuit gemeenten veel vragen en verbeterpunten over de uitvoering van de nieuwe wet. Die kennis hebben we kunnen gebruiken bij de Tweede Kamerverkiezing in november, met oog voor de uitdagingen die het meebrengt voor gemeenten. Het proces verliep soepel en er kwamen veel minder vragen over binnen.

Rolf Achterhof

Databank verkiezingsuitslagen

In de databank verkiezingsuitslagen staan uitslagen van de volgende verkiezingen en referenda: Eerste Kamer, Tweede Kamer, Europees Parlement, provinciale staten, gemeenteraden, herindelingen, waterschappen (sinds 2015), landelijke referenda en eilandsraden (sinds 2010).

De uitslag van de Tweede Kamerverkiezing is gepubliceerd op de databank.

Door een technische storing zijn de uitslagen van de provinciale staten- en waterschapsverkiezing van 15 maart 2023 nog niet gepubliceerd op de databank. De uitslagen op lijstniveau zijn als csv-bestand en EML-bestand wel te downloaden via data.overheid.nl.

Vergroten toegankelijkheid data

De Kiesraad werkt aan het toegankelijker maken van de analyse van de verkiezingsuitslag voor een breder publiek. Concreet heeft dit in 2023 tot twee resultaten geleid:

1. Bij de Kiesraad ontwikkelde en door de Kiesraad zelf gebruikte software voor de analyse van verkiezingsuitslagen (in het EML_NL bestandsformaat) is openbaar gemaakt (zie [GitHub—kiesraad/eml2sql: Convert Dutch election .EML files to a SQLite database with no loss of data](#)). Deze kan hiermee door iedereen gebruikt worden.

De bestanden met de officiële uitslagen, en die met deze software kunnen worden geanalyseerd, worden na afloop van iedere verkiezing in het EML_NL bestandsformaat gepubliceerd op data.overheid.nl – zie [Kiesraad | Data overheid](#)). Deze bestanden bevatten de uitslaggegevens van het centraal stembureau (de landelijke uitslag), de hoofdstembureaus (uitslagen van de kieskringen) en de gemeenten. Tot de gemeentelijke uitslaggegevens behoren ook de uitslagen per partij en per kandidaat, per stembureau.

2. Samen met onderwijsinstellingen werkt de Kiesraad aan de ontwikkeling van methodes om de processen-verbaal van de individuele stembureaus eenvoudiger te analyseren te maken. Deze processen-verbaal worden met de hand ingevuld en gepubliceerd op de website van de gemeente of openbaar lichaam waarbinnen het stembureau zich bevond. Het afgelopen jaar is er vooruitgang geboekt op mogelijke OCR-technieken, waarmee de computer letters en cijfers van een afbeelding kan 'aflezen'. Daarnaast is er gewerkt aan een geïntegreerde representatie van het originele proces-verbaal van een stembureau, en de uitslag van dit stembureau zoals deze door de ondersteunende optelsoftware is verwerkt in de uitslag van de betreffende gemeente of openbaar lichaam (aan de hand van deze uitslag in EML_NL formaat).

Samenwerkingen

De Kiesraad onderhoudt een nationaal en internationaal netwerk. Dit netwerk stelt de Kiesraad in staat om zijn taken uit te oefenen in samenwerking met alle betrokken organisaties in het verkiezingsproces en het biedt de mogelijkheid kennis uit te wisselen.

Nationaal

In het kader van zijn werkzaamheden op het gebied van verkiezingen, heeft de Kiesraad regelmatig contact met verschillende organisaties en instellingen op nationaal niveau.

Enkele van onze belangrijke stakeholders zijn:

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Voor het overleg met het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de overige ketenpartners bestaat een overlegstructuur op operationeel, strategisch en bestuurlijk niveau. Ook in 2023 vond regelmatig overleg plaats met bestuurlijke en ambtelijke vertegenwoordigers van het ministerie van BZK, over zowel beleids-, wetgevings- als beheerszaken.

Staten-Generaal

Met zowel de (griffies van) de Eerste als Tweede Kamer was contact over de benoemingen voor nieuwe Kamerleden die in het kader van ontstane (tijdelijke) vacatures moeten plaatsvinden. Daarnaast was er contact over de organisatie van de uitslagvaststelling met de griffies in de voorbereiding voor de uitslagvaststelling van de Eerste Kamerverkiezing en de Tweede Kamerverkiezing.

VNG, NVVB en gemeenten

Structureel vond overleg plaats met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten en de Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken. In voorbereiding op de nieuwe taken van de Kiesraad is het contact met gemeenten geïntensiveerd. In samenwerking met de NVVB en het ministerie van BZK heeft de Kiesraad meerdere webinars, regionale bijeenkomsten en andere informatiebijeenkomsten georganiseerd. Gemeenten kregen toelichting bij de verschillende fases in het verkiezingsproces en konden hierover vragen stellen.

Ook onderhoudt de Kiesraad contact met de centraal stembureaus van niet-landelijke verkiezingen, en met de gemeenten waar een hoofdstembureau is gevestigd.

Internationaal

De Kiesraad onderhoudt contact met verschillende internationale organisaties en legt werkbezoeken af.

Uitwisselingen

In juni 2023 is een delegatie van de Kiesraad aanwezig geweest bij een conferentie van de Raad van Europa over elektronisch stemmen en het gebruik van ICT tijdens verkiezingen. Tijdens dit bezoek is met meerdere Europese delegaties van gedachten gewisseld over onderwerpen als het maatschappelijke draagvlak voor verschillende vormen van digitaal stemmen.

In juli 2023 ontving de Kiesraad een groep Amerikaanse studenten en hun professor politologie die een zomercursus 'gemeentelijke politiek in Nederland' volgden aan de Northeastern University in Boston. Hun interesse ging uit naar onze organisatie en de Nederlandse Kieswet. Dit is in presentatievorm aan hen toegelicht.

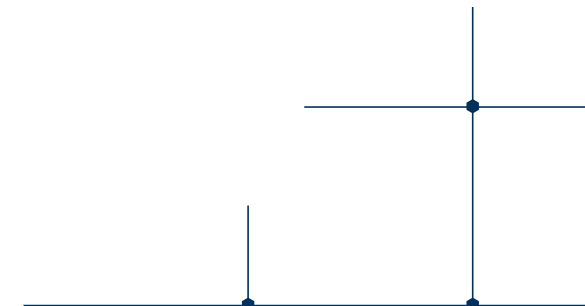
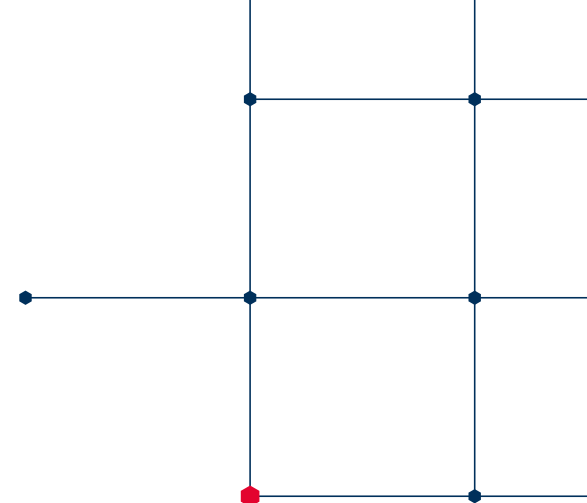
Werkbezoeken

Op uitnodiging van de Estse 'State Electoral Office' is in maart 2023 een Kiesraad delegatie naar Estland geweest om aanwezig te zijn bij de stemming en stemopneming. De delegatie heeft naast de stemming en stemopneming ook de Nederlandse ambassade in Tallinn bezocht waar

de Estse verkiezingen zijn besproken. Het feit dat Estland een vergevorderd systeem kent waarbij de stemming en stemopneming deels elektronisch verloopt en de kiezer daarmee veel opties biedt, was hierbij een belangrijk punt op de agenda. Ook is het nieuwe Kiescollege niet-ingezetenen, dat inspraak geeft aan Nederlanders die niet in Nederland woonachtig zijn bij de verkiezingen voor de Eerste Kamer der Staten Generaal, aan de orde gekomen.

In september 2023, heeft een delegatie van de Kiesraad en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, deelgenomen aan een werkbezoek bij de regionale en lokale verkiezingen in Noorwegen. Voor de Kiesraad interessant, in relatie tot mogelijke verbetering van het verkiezingsproces, was het kleinere stembiljet dat wordt gebruikt. In Noorwegen wordt namelijk gebruik gemaakt van een stembiljet per partij. Ook wordt de stemopneming gedeeltelijk middels een scanner gedaan. Met de aanwezige delegaties is gesproken over implementaties van digitalisering in het verkiezingsproces in andere landen.

Ten tijde van de tussentijdse Tweede Kamerverkiezing in Nederland zijn meerdere internationale delegaties in Nederland bij de stemming en stemopneming aanwezig geweest. Vanuit de Kiesraad is deelgenomen aan een voorbereidende uitwisselingsbijeenkomst met deze delegaties en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Vertegenwoordigers van de Zuid-Koreaanse National Election Commission hebben tijdens hun verblijf ook een bezoek gebracht aan de Kiesraad en daar gesproken met de senior onderzoeker.

Financiën

De begroting van de Kiesraad is ondergebracht in Hoofdstuk IIB van de Rijksbegroting: Overige Hoge Colleges van Staat en kabinetten van de Gouverneurs, onder beleidsartikel 9 'Kiesraad'.

De Kiesraad voert zelf het beheer over zijn begroting. De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) is verantwoordelijk voor het beheer van de begroting van de Staten- Generaal en voor de begroting van de Overige Hoge Colleges van Staat, Kabinetten van de Gouverneurs en de Kiesraad. Over de inhoud van dit beheer bestaan afspraken (de zogenoemde beheerafspraken) tussen de minister en de Colleges, waarin recht wordt gedaan aan hun staatsrechtelijke positie.

Besteedbaar budget

De vastgestelde begroting van de Kiesraad bedroeg in 2023 € 10.440.000.

Hieraan werd bij de 1e suppletoire begroting (Voorjaarsnota) € 4.569.000 toegevoegd.

Dit betrof een correctie op de begroting; bij de Najaarsnota van 2022 had onterecht een correctie plaatsgevonden die in begrotingsjaar 2023 had moeten plaatsvinden. Daarnaast is er vanwege verlate instroom van medewerkers in

2022 bij de Najaarsnota van 2022 geld in mindering gebracht. Dit bedrag is toegevoegd bij de Voorjaarsnota 2023. Tevens zijn gelden overgeboekt vanaf de begroting van het ministerie van BZK voor personele ondersteuning van de transitie van de Kiesraad naar verkiezingsautoriteit en de daarmee samenhangende (voorbereiding op) nieuwe taken van de Kiesraad. Tot slot zijn de middelen voor loon- en prijsontwikkeling en de eindejaarsmarge toegekend.

Bij de 2e suppletoire begroting (Najaarsnota) werd in totaal € 30.000 toegevoegd. Dit betreft middelen die vanuit het Programma Open

Overheid beschikbaar zijn gesteld voor het verder op orde brengen van de informatiehuishouding. € 3.083.000 is in mindering gebracht in verband met het ontbinden van het contract met de leverancier die de Digitaal Hulpmiddel Verkiezingen zou ontwikkelen en verwachte lagere salariskosten.

Het totale budget voor de Kiesraad in 2023 bedroeg: € 12.061.000.

Van dit totale budget is € 8.678.236 uitgegeven.

Vergoeding voorzitter en leden Kiesraad

De Kiesraadleden ontvingen in 2023 een financiële vergoeding voor hun werkzaamheden op basis van de *Regeling vergoeding leden Kiesraad*.

De voorzitter ontving per maand een vergoeding gebaseerd op 0,34 fte in schaal 18 van de CAO Rijk. De leden van de Kiesraad ontvingen per maand een vergoeding gebaseerd op 0,17 fte in schaal 18 van de CAO Rijk en een reiskostenvergoeding.

Als gevolg van de Wet normering topinkomens (WNT) geldt voor de voorzitter, de leden en de directie van de Kiesraad de rapportageplicht WNT.

Controle ingeleverde stukken kandidaatstelling
Foto: Hugo de Wolf, Kiesraad

Leden Kiesraad

- Drs. W.J. Kuijken, voorzitter
- Prof. dr. R.B. Andeweg, vicevoorzitter
- H.E. Reukema-Gevers, tweede vicevoorzitter
- Mr. L.J. Griffith
- Mr. A.B.L. de Jonge, tot januari 2024
- J.M.A. Kemna
- Ir. R. Prins, tot juli 2023
- Prof. dr. ir. H.J. Bos, vanaf juli 2023

